

Ellen Beate Hansen

Spenning og risiko

- noen ungdommer hopper i fallskjerm mens andre gjør innbrudd

Innledning

Denne artikkelen bygger på deler av resultatene i et større hovedfagsprosjekt om ungdom, spenningsøking og risikoatferd. Hovedfokus her vil bli å se på hva som påvirker ungdommers valg av risikoatferd. Risikoatferd blir her delt inn i to kategorier: positiv risikoatferd og negativ risikoatferd.

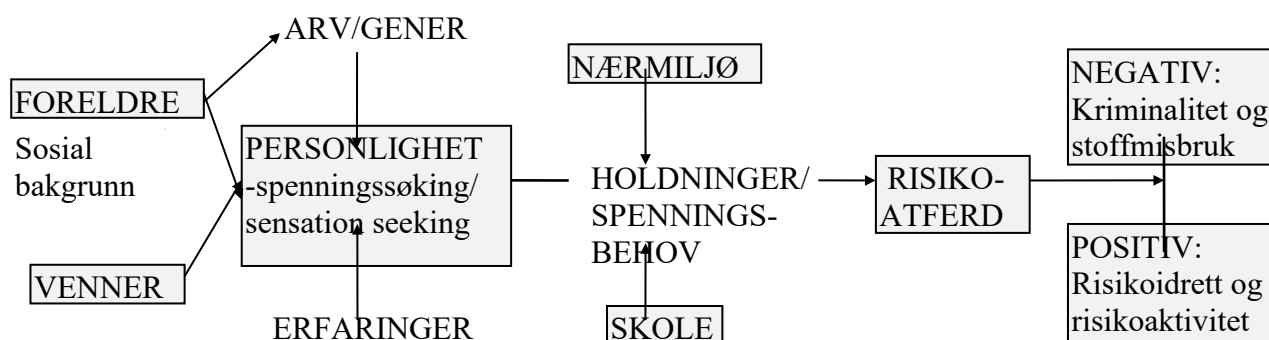
Negativ risikoatferd defineres her som atferd som samfunnet anser som skadelig og uønsket, dvs. mer eller mindre sosialt uakseptabel atferd som for eksempel tyveri, hærverk, alkohol- og narkotikamisbruk m.m. Positiv risikoatferd defineres her som lovlige måter å få utløp for spenningsbehov på, noe ligger innenfor de skrevne og uskrevne normene i samfunnet. Dette kan være aktiviteter som for eksempel klatring, hopping i strikk, rafting m.m.

Problemstillingen i denne artikkelen vil derfor være *«Hva er det som påvirker spenningsøkende ungdommers valg av risikoatferd?»*.

Personlighetstrekket Sensation Seeking (her: spenningsøking) (Zuckerman m.fl. 1964) karakteriserer personer som har en tendens til å søke sterke opplevelser og erfaringer gjennom å ta ulike typer risikoer. De forskjellige versjonene av Sensation Seeking Scale (SSS) måler dette trekket, og en rekke tidligere studier viser at både utøvere av risikoidretter og kriminelle scorer høyt på denne skalaen (Zuckerman m.fl. 1972, Zuckerman 1994). I denne undersøkelsen blir en skala som ligner på SSS, My Opinion II av Björck-Åkesson (1990), brukt sammen med målinger av risikoatferd, utfordringer i det sosiale miljøet og sosial bakgrunn. Respondentene var ungdommer i alderen 12 til 16 år.

Artikkelen vil i første omgang se på forholdet mellom spenningsøking og deltakelse i forskjellige typer risikoatferd. Derneft vil respondentenes egne opplevelser av utfordringer i miljøet bli sett i forhold til deres risikoatferd. Hva som får ungdommen til å velge negativ atferd eller positiv atferd vil bli hovedspørsmålet. Viktige variabler i dette spørsmålet er illustrert i figur 1.

Figur 1. Variabler som er med på å påvirke ungdommers valg av risikoatferd.

Barn blir påvirket både av gener og av foreldres atferd, og tidligere studier viser at minst 70 % av variansen i spenningsøking kan tilskrives genetiske faktorer. Nyere studier av et «risikotaking-gen» støtter denne genetiske betydningen (Cloninger m.fl. 1996, Benjamin m.fl. 1996). Sosiale faktorer påvirker også risikoatferd, og venner blir viktigere etterhvert som barna vokser og går inn i ungdomstiden. Skolen og nærmiljøet hvor barna bor er også medvirkende i utviklingen av erfaringer og livsstil.

Tidligere forskning

Sensation seeking

Det teoretiske utgangspunktet for denne undersøkelsen har vært Zuckermans teori om sensation seeking (SS) (Zuckerman 1979, 1994). Definisjonen fra 1994 er: «*Sensation seeking is a trait defined by the seeking of varied, novel, complex, and intense situations and experiences, and the willingness to take physical, social, and financial risks for the sake of such experience*» (Zuckerman 1994). Zuckerman deler sensation seeking inn i fire underskalaer. Disse er Thrill and Adventure Seeking (TAS), som beskriver ønsket om å delta på risikofylte og spennende aktiviteter og idrett som gir uvanlige følelser og opplevelser i form av fart, høyde, fysiske utfordringer, Experience Seeking (ES), som representerer jakten etter stimulering gjennom tanker og følelser. Dette kan være i form av musikk, kunst, uvanlige reisemål og psykedeliske stoffer, Disinhibition (Dis)

inneholder karakteristikkene som beskriver mangel på sosiale begrensninger, for eksempel høyt alkohol forbruk, variasjon i seksuelle partnere, ville fester og gambling, og Boredom Susceptibility (BS) uttrykker det å forsøke å unngå repeterte opplevelser både blant venner og i jobbsituasjon. Man legger til seg en rastløs, urolig livsførelse med en stadig strøm av nye situasjoner og stimuli.

Målet her var som sagt å studere hvordan ungdommer søker stimulering og tar risikoer i forhold til parameterne foreldre, sosial bakgrunn, skole og venner. Zuckermans teori gjør det mulig å se hvordan individuelle forskjeller påvirker dette hos ungdom. Hans forskning og de forskjellige skalaene han har utviklet (Zuckerman 1979) er imidlertid mest fokusert på voksne. Allikevel er det noen forskere som har forsøkt å utvikle skalaer for ungdom og yngre personer. Blant annet har Björck-Åkesson (1990) utviklet to skalaer, My Opinion I og II, som er laget med utgangspunkt i Zuckermans skalaer. Disse to ble laget med formålet å kunne teste sensation seeking hos ungdommer omkring 12 og 14 år. Skalaen for 14-åringene var mest relevant for denne undersøkelsen som har ungdommer fra 12-16 år. My Opinion II har fire underskalaer, men de har litt andre definisjoner enn de Zuckerman opererer med. Björck-Åkessons (1990) underskalaer er: Eventyr og risiko (Thrill and adventure seeking, TAS), den samme som TAS i Zuckermans skalaer og som karakteriseres av fysiske former for risiko, fart og høyde, Nye erfaringer (New experience seeking, NES) som karakteriserer et ønske om å delta i nye aktiviteter versus rutine, å være impulsiv og ikke ha kontroll, Aktiviteter (Activity, Act) som beskriver et behov for å gjøre ville ting, gjerne sammen med gjengen, og Utadvendthet (Outgoingness, Out) som representerer et behov for å være i sentrum av oppmerksomheten.

Positiv risikoatferd og spenningsøking

Zuckerman har i sin artikkel Sensation Seeking and Sports (1983) sett tilbake på en rekke studier som har tatt for seg sensation seeking og hvordan dette korrelerer i forhold til ulike typer idretter. Det gjennomgående inntrykket er at sensation seeking er relatert til deltakelse i spesielle typer idretter som gir uvanlige og nye erfaringer slik som fallskjermhopping, hanggliding, skikjøring og dykking. Freixanet (1991) fant at utøvere i risikoidretter scoret høyere enn kontrollene på TAS, ES, total og en egen total der TAS-spørsmålene var fjernet. De var altså spenningsøkende uavhengig av at noen av spørsmålene inneholdt aktiviteter de drev med. Rowland m.fl. (1986) fant også positive korrelasjoner mellom score på SSS og deltakelse i risikoidretter.

Gunnar Breivik (1995) har gjennomført den kanskje mest omfattende sammenligningen mellom idrettsdeltakelse og sensation seeking. Dette prosjektet inneholder 7 studier, og de fleste har idrettsstudenter og militærrekrutter i tillegg til utøvere av risikoidretter som forsøkspersoner. Studiene viser en viss likhet i personlighet mellom høyrisikoutøverne (fallskjermhoppere, elvepadlere og

klatrere). De kan karakteriseres med trekk som dominans, uavhengighet, fantasi (Catell 16PF) og de scoret høyt på TAS og ES. De scoret stort sett høyere enn kontrollgruppene (idrettsstudenter og militærrekrutter) på TAS, ES og total score, men ikke på Dis og BS. Høyrisikoutøvere hadde også deltatt på flere typer risikoidretter enn kontrollene, noe som understreker ønsket om å få nye og varierte opplevelser.

Høyrisikoidretter er altså mer attraktive for høye spenningssøkere enn lave. Medium risikoidretter som for eksempel idretter med mye kroppskontakt, er også attraktive for spenningssøkere. Sensation seeking kan ikke relateres til lavrisikoidretter som krever intens innsats og konstant trening. Langdistanseløping er for eksempel mer attraktivt for lavt spenningssøkende. Dette ser også ut til å avspeile seg i arbeidslivet, og mer risikofylte og turbulente yrker ser ut til å være populært blant spenningssøkere (Zuckerman 1994).

Negativ risikoatferd og spenningssøking

Spenningssøking og impulsivitet er faktorer som er funnet å ha påvirkning på problematferd, spesielt når det gjelder stoffmisbruk og kriminalitet (Petersen m.fl. 1993). Zuckerman m.fl. (1972) fant at det var en sammenheng mellom sensation seeking og heteroseksuell aktivitet, narkotika og alkohol bruk. Zuckerman (1994) har oppsummert en rekke studier som ser på sensation seeking og stoffmisbruk, og disse studiene viser at det er en positiv korrelasjon mellom bruken av narkotiske stoffer og høye scorere på sensation seeking skalaene. Det ser ut til at grunnen til å starte å bruke narkotika ikke nødvendigvis er den samme som grunnen til å fortsette å bruke dem. Spenningssøking er viktig i den tidlige fasen, hvor ønsket om å prøve noe nytt og spennende kan være avgjørende for om man starter. Grunnen til at mange fortsetter bruken er at de vil unngå sterke abstinenser. Høye spenningssøkere har et større potensiale for å bli brukere av flere stoffer samtidig fordi de hele tiden søker nye erfaringer. Det ser også ut til at spenningssøkere liker mer stimulerende stoffer som amfetamin bedre enn mer avslappende stoffer (Breivik 1998). Blant norske ungdommer er det funnet sammenheng mellom underskalaen Disinhibition (mangel på sosiale begrensninger, for eksempel høyt alkohol forbruk, variasjon i seksuelle partnere, ville fester og gambling (Zuckerman 1971) og bruk av tobakk og alkohol. Experience seeking (jakten på spenning gjennom tanker og følelser, musikk, kunst, klær ol. (Zuckerman, 1983) hadde en sterk korrelasjon med bruken av cannabis og alkohol, mens Thrill and adventure seeking (spenning gjennom fysisk risiko som fart og høyde) ikke viste sammenheng med bruk av rusmidler (Pedersen m.fl.1988).

Newcombe og McGee (1991) fant i en longitudinell studie av elever på high school at sensation seeking var forbundet med et høyere forbruk av lovlige rusmidler, og at dette igjen økte sannsynligheten for generell problematferd som

unge voksne. Sammenhengen mellom sensation seeking og generell problematferd så ut til å bli noe svakere med tiden, selv om den fortsatt var signifikant, og dette grunngir forfatterne med at problematferden ofte blir mer spesialisert når respondentene blir eldre.

Zuckerman (1994) oppsummerer også studier som er gjort med mål om å sammenligne score på SSS med kriminalitet og problematferd. Disse studiene viser at sensation seeking i ungdomstiden er en sterk prediktor for mangel på lov-overholdende atferd og mistilpasset sosial atferd senere i ungdomstiden og i det tidlige voksne liv. Kriminelle ser ut til å score likt på SSS som ikke-kriminelle som driver med risikoidretter eller risikofylte yrker som for eksempel brannmenn og livreddere. Hos innsatte kriminelle står høy spenningssøking i sammenheng med en mer rebelsk og opprørsk atferd enn hos andre innsatte. Det ble også funnet at amerikanske high school elever som rapporterte mye straffbar atferd gjennom en selvrappport, hadde høyere SSS scorer på totalscore og alle underskalaene utenom TAS, enn de som rapporterte at de ikke gjorde straffbare handlinger.

Iso-Ahola og Crowley (1991) fant at rusmiddelbrukere i større grad enn andre opplevde kjedsomhet i fritiden. Bruken av stoff og annen antisosial atferd ble for disse et alternativ for å dekke behovet for aktivitet og stimuli, noe skolen og andre organiserte aktivitetsarenaer ikke maktet å gjøre. På samme måte fant Robertson (1994) gjennom intervju av åtte mannlige kriminelle at kriminelle aktiviteter var noe de drev med fordi de ikke hadde mulighet til å være med på mer sosialt aksepterte aktiviteter på grunn av økonomi, bosted og ressurser i nærmiljøet. De kunne alle tenke seg å drive med ting som rafting, klatring og ulike friluftslivsaktiviteter hvis de hadde hatt mulighet, og sa at dette ville gi dem den samme følelsen som de søkte gjennom kriminalitet.

Metode

Respondentene i denne undersøkelsen var alle elevene ved Rosenborg ungdomsskole i Trondheim. Noen av elevene var ikke til stede den dagen klassen fylte ut skjemaet. 6 elever svarte ikke fullstendig, mens 360 fullførte hele testen. Alderen var fra 12 til 16 år, og gjennomsnittet var 13,8 år. Det var en jevn fordeling mellom jenter og gutter. Datainnsamlingen ble foretatt i løpet av en uke i oktober 1996. Skjemaene ble fylt ut i løpet av en skoletime, og alle gjorde dette i klasserommet sitt. De testene som ble brukt var som nevnt My Opinion II (Björck-Åkesson 1990), mål på deltaking i risikoatferd, spørsmål om utfordringer i ungdommens miljø og spørsmål om sosial bakgrunn. My Opinion II består av en rekke par med utsagn hvor respondentene skal velge den setningen som passer best for dem i hvert par.

Målingen av risikoatferd bestod av en liste på 35 forskjellige aktiviteter. Listen inneholdt 18 negative risikoaktiviteter (vedlegg, figur 1) som «sjele penger fra foreldre», «blande alkohol med andre rusmidler» og «tagge på vegger ol.», og 17 positive risikoaktiviteter (vedlegg, figur 2) som «klatre i fjell/stup» og «reise til spesielle steder». Her skulle ungdommene velge mellom alternativene «aldri gjort», «gjort en gang» og «gjort ofte».

Det ble kjørt en principal component-analyse (varimax rotasjon) på alle alternativene av risikoatferd. Denne analysen delte ved faktorlading (>0.3) aktivitetene i to komponenter, en positiv og en negativ. Fordelingen var som forventet, med unntak av to aktiviteter. Dette gjaldt «ringe på og stikke av» som havnet i den positive leiren i stedet for den negative, og «gå på store popkonserter med høy musikk» som havnet blant negative aktiviteter fremfor de positive. Når det gjelder det første, så er den blant de negative som er minst negativ, og dette er antakeligvis grunnen til at denne havnet på «gal» side. Den siste er muligens for en del respondenter forbundet med gjengaktivitet og festing, og har her derfor havnet blant de negative aktivitetene. I tillegg var det tre aktiviteter som ladet svakere enn 0,3 på begge (opptre/snakke foran forsamling, gå med rare/spesielle klær og nappe/stjele veske fra person). Disse hadde sin høyeste lading på den forventede kategorien, og spesielt de to første avspeiler en litt særegen form for risiko som helt klart ikke er av den kriminelle art. Et alternativ ladet høyt på begge (kjøre/sitte på bil eller motorsykkel over 150 km/t) men mest på negativ. Grunnen til at denne også lader en del på positivt er antakeligvis at det kan være noe man ikke gjør direkte selv. På grunnlag av dette er det valgt å bruke den opprinnelige inndelingen av aktivitetene i de tilfellene hvor det var tvil. Den indre konsistensen (målt med Chronbach's alfa) var 0,83 for negativ risikoatferd og 0,77 for positiv risikoatferd.

Utfordringer i miljøet ble testet ved hjelp av en rekke utsagn ungdommene skulle angi om passet for dem på en skala fra 1-5. Her ble det skilt mellom skole, foreldre og venner. I en pilotundersøkelse i forkant av prosjektet ble reliabiliteten hos disse testet ved at det ble kjørt korrelasjoner mellom den totale score i de forskjellige utfordringene og direkte spørsmål om det samme. Her var alle korrelasjonene signifikante på $p<.001$, noe som tyder på en god reliabilitet. På samme måte ble sosial bakgrunn målt ved utsagn og en 5 poengs graderingsskala.

Resultater

Spenningsøking

Den totale spenningsøkningen hos respondentene viste en normalfordelt kurve. Underskalaene viste tilsvarende fordelinger.

Når det ble delt mellom gutter og jenter viste fordelingen at jenter totalt sett lå litt over guttene i spenningsøking. For å se mer nøye på dette ble det foretatt t-tester mellom kjønnene på alle underskalaene og totalt.

Tabell 1. T-test resultater i spenningsøking fordelt på kjønn.

Test	Jenter N =176		Gutter N =184		p	t
	M	SD	M	SD		
TAS	23.73	2.89	24.62	2.98	□.01	2.88
NES	25.08	2.50	24.15	2.39	□.001	-3.62
Act	22.10	3.08	21.57	3.04	n.s.	-1.63
Out	18.34	2.32	17.47	2.43	□.01	-3.46
Total SS	89.25	8.06	87.82	8.32	n.s.	-1.66

n.s. = ikke signifikant

Tabellen viser at det er noen forskjeller mellom kjønnene. I Nye erfaringer og Utadvendthet scorer jenter i gjennomsnitt høyere enn gutter, og den største forskjellen viser seg i Nye erfaringer hvor forskjellen er signifikant på nivået $p \leq .001$. Ser man derimot på Eventyr og risiko, er forskjellen i motsatt retning. Her scorer gutter signifikant ($p \leq .01$) høyere enn jenter.

Risikoatferd

Fordelingen av risikoatferd viste forskjellige mønster for den negative og den positive typen atferd. Respondentene rapporterte mer engasjement i positiv risikoatferd enn negativ.

Negativ risikoatferd var mest konsentrert rundt de mest uskyldige alternativene som «ringe på og stikke av» og «snike seg inn på steder med betaling». Men det var også en del som gjorde mer seriøse negative aktiviteter som kan skade dem selv og andre. Ganske mange hadde vært involvert i forskjellige positive risikoaktiviteter. De mest populære var aktiviteter som «ta skumle berg- og dalbaner», «sykle fort nedover bratt bakke» og «kjøre fort på ski i bratt bakke». Dette er mer vanlige aktiviteter blant norske barn og ungdom.

Resultatene viste ingen signifikante kjønnsforskjeller når det gjelder det å engasjere seg i hverken positiv eller negativ risikoatferd, og heller ikke i risikoatferd totalt.

Spenningsøking og risikoatferd

Det var av interesse å se om spenningsøkende holdninger påvirket engasjementet i risikoatferd, både positiv og negativ. En total score (total risikoatferd) ble laget

for hver av respondentene. Resultatene viser at det er en signifikant positiv sammenheng mellom total spenningssøking og total risikoatferd (tabell 2). Det er også signifikante korrelasjoner mellom total spenningssøking og positiv og negativ risikoatferd alene. Underskalaen Nye erfaringer korrelerer ikke med negativ risikoatferd, men har derimot en signifikant positiv korrelasjon med positiv risikoatferd. De tre andre underskalaene Eventyr og risiko, Aktiviteter og Utadvendthet har alle en signifikant positiv korrelasjon med både positiv og negativ risikoatferd. Den høyeste korrelasjonskoeffisienten finnes i sammenhengen mellom Aktiviteter og negativ risikoatferd ($r=.54^{***}$).

Tabell 2. Korrelasjoner mellom spenningssøking og negativ/positiv risikoatferd.

	Total spenningssøking	Eventyr og risiko	Nye erfaringer	Aktiviteter	Utadvendthet
Neg. risk	$r=.35^{***}$	$r=.25^{***}$	n.s.	$r=.54^{***}$	$r=.16^{**}$
Pos. risk	$r=.42^{***}$	$r=.43^{***}$	$r=.32^{***}$	$r=.26^{***}$	$r=.23^{**}$
Total risk	$r=.47^{***}$	$r=.42^{***}$	$r=.22^{***}$	$r=.48^{***}$	$r=.24^{**}$

* $p \leq .05$ ** $p \leq .01$ *** $p \leq .001$ n.s.= ikke signifikant

Det ble også funnet at det var en høy korrelasjon mellom positiv og negativ risikoatferd ($r=0.35$, $p < .001$), noe som tyder på at ungdom gjerne er involvert i begge typene aktiviteter.

Spenningssøking og utfordringer

Et av målene med dette studiet var å se om det var sammenhenger mellom graden av spenningssøking og hvordan respondentene opplever utfordringer fra foreldre, venner og skolen. I tillegg vil sosial bakgrunn også sees i sammenheng med spenningssøking.

Tabell 3. Korrelasjoner mellom spenningsøking og utfordringer gjennom foreldre, skole, venner og sosial bakgrunn.

	Total spenningsøking	Eventyr og risiko	Nye erfaringer	Aktiviteter	Utadvendthet
Foreldre	n.s.	n.s.	n.s.	-.14**	n.s.
Skole	n.s.	n.s.	n.s.	-.13*	n.s.
Venner	.31***	.20***	.20***	.27***	.24***
Sosial b.	-.13*	n.s.	n.s.	-.25***	-.10*

* $p \leq .05$ ** $p \leq .01$ *** $p \leq .001$ n.s.= ikke signifikant

Tabell 3 viser at utfordringer fra venner har en signifikant positiv korrelasjon med total spenningsøking og alle de fire underskalaene. Utfordringer fra foreldre og gjennom skolen viser ingen korrelasjon med spenningsøking, bortsett fra underskalaen Aktiviteter hvor det er signifikante negative korrelasjoner.

Når det gjelder sosial bakgrunn er det signifikante negative korrelasjoner med Aktiviteter, Utadvendthet og total spenningsøking. Den sterkeste sammenhengen er til Aktiviteter. Det er ingen korrelasjon til de to andre underskalaene.

Det ser ut til at ungdommer som er høye spenningsøkere føler de får mange utfordringer gjennom vennene sine. Ungdommer som scorer høyt på Aktiviteter føler de får lite utfordringer fra foreldre og skole. De som kommer fra en lavere sosial bakgrunn scorer høyere på total spenningsøking, og spesielt på Aktiviteter og Utadvendthet.

Risikoatferd og utfordringer

Det ble også sett på forholdet mellom risikoatferd, opplevde utfordringer og sosial bakgrunn.

Tabell 4: Korrelasjoner mellom risikoatferd og utfordringer gjennom foreldre, skole og venner samt sosial bakgrunn.

	Negativ risk	Positiv risk	Total risk
Foreldre	$r = -.23^{***}$	n.s.	n.s.
Skole	$r = -.18^{***}$	n.s.	$r = -.15^{**}$
Venner	$r = .13^*$	$r = .25^{***}$	$r = .24^{***}$
Sosial b.	$r = -.26^{***}$	n.s.	$r = -.17^{**}$

* $p \leq .05$ ** $p \leq .01$ *** $p \leq .001$ n.s.= ikke signifikant

Denne tabellen viser at det kun er utfordringer blant venner som korrelerer positivt med begge typer samt den totale score for risikoatferd. Sammenhengen mellom venner og negativ risikoatferd var svakere enn sammenhengen mellom venner og positiv risikoatferd. Det viser seg også at både utfordringer gjennom foreldre og utfordringer gjennom skolen korrelerer signifikant negativt med negativ risikoatferd. Det vil si at jo mindre utfordringer gjennom skole eller foreldre respondenten har oppgitt, jo mer negativ risikoatferd er respondenten involvert i og omvendt.

Når det gjelder sosial bakgrunn viser resultatene at det er en signifikant ($p < .001$) negativ korrelasjon mellom sosial bakgrunn og negativ risikoatferd. Slik ser det ut til at jo lavere sosial bakgrunn respondentene rapporterer, jo mer er han/hun involvert i negativ risikoatferd. Det er ingen sammenheng mellom sosial bakgrunn og positiv risikoatferd.

Diskusjon

I denne undersøkelsen ble det funnet uventede resultater med hensyn til kjønnsforskjeller i spenningssøking. En rekke tidligere studier har kommet frem til at menn er mer spenningssøkende enn kvinner (Zuckerman 1979, 1994), og dette ser ut til å gjelde på tvers av kulturelle forskjeller. Det ble ikke funnet forskjeller når det gjelder ES-skalaen. Disse resultatene gir indikasjoner om at menn skårer høyere i de mer aktive formene for sensation seeking enn kvinner, men at kvinnene skårer like høyt som menn når det gjelder nye erfaringer gjennom sansene og i form av livsstil. At gutter her scorer signifikant høyere på Eventyr og risiko er det samme som i andre studier, men resultatene om at jentene scorer høyere på både Nye erfaringer og Utadvendthet er uvanlig. På underskalaen Aktiviteter er det ingen forskjell. Björck-Åkesson (1990) fant i sitt studie nøyaktig de samme forskjellene. Hun brukte den samme aldersgruppen og den samme versjonen av sensation seeking skalaen (My Opinion II). Disse resultatene tyder på at kjønnsforskjellene i denne aldersgruppen (12-16 år) er noe annerledes enn tilfellet er for voksne (Zuckerman 1979, Haapasalo 1990), og/eller at skandinaver er forskjellige fra andre folk når det gjelder spenningssøking. Noe av dette kan muligens også forklares ved at Skandinavia har kommet forholdsvis langt når det gjelder likestilling, og at kjønnsforskjellene derfor er mindre her. Dette er også ungdommer midt i puberteten, og jenter ligger ofte foran guttene i utvikling i denne perioden.

Spenningssøking og risikoatferd

Analysene viste en positiv og signifikant sammenheng mellom spenningssøking og risikoatferd generelt (jf. tabell 2). Et mer detaljert bilde kommer frem når vi ser på underskalaene. Den største sammenhengen finnes mellom Aktivitet og

negativ risikoatferd, noe som indikerer at ungdom med sterkt behov for å drive med ulike aktiviteter sammen med andre, gjerne være en av gjengen og gjøre ville ting sammen med andre, ofte gjør handlinger som er ulovlige eller sosialt uakseptable. Dette er naturlig med tanke på at denne underskalaen er mest lik Zuckermans Dis-skala (Björck-Åkesson 1990), som gjenspeiler mangel på sosiale begrensninger i form av ville fester, høyt alkoholforbruk og gambling (Zuckerman 1971). I Pedersens (1988) undersøkelse blant norske ungdommer ble det funnet at Zuckermans Dis-skala samvarierte med bruk av forskjellige typer rusmidler. Pedersen konkluderer med at Dis-skalaen er en forholdsvis sterk prediktor for bruken av de legale rusmidlene tobakk og alkohol.

Det er også en relativt sterk sammenheng mellom underskalaen Eventyr og risiko og positiv risikoatferd, noe som forteller at ungdommer som har et ønske om å drive farlige og spennende aktiviteter som involverer risiko, fart og utfordring, driver mer med sosialt aksepterte og lovlige aktiviteter. Dette samsvarer med tidligere studier (Breivik 1995) og er naturlig fordi denne skalaen er lik Zuckermans TAS-skala (Börck-Åkesson 1990) som involverer aktiviteter som for eksempel fallskjermhopping, elvepadling, fjellklatring ol. (Zuckerman 1983, Nilsen 1987).

Det finnes ingen signifikant forskjell mellom Nye erfaringer og negativ risikoatferd. Det er mulig at denne typen spenningsøking er lettere å tilfredsstille uten at man involverer seg i negativ risikoatferd, fordi man på mange ulike lovlige måter kan oppnå den variasjonen i hverdagen man søker, ved for eksempel å være aktiv i mange forskjellige ting og å ha mange venner. I forhold til tidligere funn hvor bruken av rusmidler står i sammenheng med Zuckermans ES-skala (Pedersen 1988) er det mulig at denne skalaen, som ble utviklet som en «hippi-skala» (som betegnet den utstrakte bruken av narkotiske stoffer i forbindelse med flower power trenden på 70-tallet), ikke lenger gjenspeiler rusmiddelmønsteret i samfunnet i dag. Funnene i denne undersøkelsen viser i motsetning til disse tidligere studiene at det ikke er noen sammenheng mellom ES-skalaen, her som Nye erfaringer, og bruken av rusmidler og kriminell atferd. De to skalaene er like, men rimelig nok ikke helt identiske, og dette kan også være noe av grunnen til forskjellen.

En god og signifikant korrelasjon med positiv risikoatferd forteller at de som scorer høyt på Nye erfaringer er mer involvert i lovlige og sosialt aksepterte aktiviteter enn gjennomsnittet. Dette står i samsvar med de tidligere undersøkelsene (Freixanet 1991, Breivik 1995) som også fant at utøvere i risikofylte idretter scoret høyere enn andre på ES-skalaen i tillegg til TAS-skalaen.

Ellers er det signifikante sammenhenger mellom resten av underskalaene og både negativ, positiv og total risikoatferd. Dette er resultater som også er funnet i tidligere undersøkelser hvor det er vist at personer med høy spenningsøsøking søker både lovlige risikoaktiviteter som fjellklatring og fallskjermhopping (Zuckerman 1983, 1994, Chick m.fl. 1986, Rowland m.fl. 1986, Freixanet 1991, Breivik 1995), og mer ulovlige risikoaktiviteter som rusmiddelbruk og kriminalitet (Zuckerman m.fl. 1972, 1994, Pedersen et al. 1988, Petersen m.fl. 1993). Resultatene her viste også at det var en signifikant sammenheng mellom positiv og negativ risikoatferd, om enn en noe svakere korrelasjon ($r=0.35$) enn det tidligere studier har funnet (Thuen og Bendixen 1996).

Spenningsøsøking og utfordringer

Det er generelt få sammenhenger mellom utfordringer gjennom foreldre og skole i forhold til spenningsøsøking (jf. tabell 3). Den eneste sammenhengen som er negativ, liten men signifikant, er i forhold til underskalaen Aktiviteter. Denne sammenhengen forteller at de som får lite utfordringer fra foreldre og skole, ofte er personer som mangler sosiale begrensninger og gjerne vil drive med ville aktiviteter sammen med gjengen.

Resultatene viser derimot at det er sammenhenger mellom venner og total spenningsøsøking og alle underskalaene. Her er alle korrelasjonene positive og signifikante, noe som forteller at de ungdommene som føler at de får mye utfordringer gjennom vennene sine, også scorer høyere på spenningsøsøking. Venner ser altså ut til å være viktige med hensyn til utfordringer hos høyt spenningsøkende ungdommer.

Risikoatferd og utfordringer

Sammenhengene i forhold til risikoatferd viser også interessante resultater. I tabell 4 (se tidligere) kan man se at utfordringer gjennom foreldre og skole ikke har noen sammenheng med positiv risikoatferd, men at det er en signifikant negativ sammenheng mellom disse og negativ risikoatferd. Dette betyr at ungdommer som føler at de får lite utfordringer gjennom foreldre og skole er mye involvert i negative, kriminelle og sosialt uakseptable aktiviteter. Dette resultatet forsterkes av at foreldre og skole også har negativ sammenheng med Aktiviteter som er forbundet med en vill atferd med bruk av alkohol og andre rusmidler. Dette står i samsvar med annen litteratur som sier at streng kontroll fra foreldre vil kunne medføre problematferd (Rogers 1985, Buka og Earls 1993, Eccles 1993, Petersen et al. 1993, Cairns og Cairns 1994), og at kriminalitet kan erstatte et behov for spennende aktiviteter (Iso-Ahola og Crowley 1991, Robertson 1994). Utfordring fra venner har en positiv korrelasjon med både negativ og positiv risikoatferd. Sammenhengen med positiv risikoatferd er helt klart den sterkeste, og dette tyder på at mye utfordring blant venner gir mer positiv risikoatferd.

Sosial bakgrunn

Sosial bakgrunn er også analysert i forhold til spenningsøking. Resultatene viser i tabell 3 (se tidligere) at det foreligger en negativ signifikant sammenheng mellom sosial bakgrunn og både total spenningsøking og de to underskalaene Utadvendthet og Aktiviteter. Sammenhengen med total spenningsøking og Utadvendthet er signifikante men lave korrelasjoner. Dette antyder at personer med lav sosial bakgrunn skårer høyt i spenningsøking totalt, og i den typen spenningsøking som karakteriserer personer som ønsker å være sentrum for oppmerksomhet, skiller seg ut, har spesiell klessmak og liker å møte mange nye mennesker. Med dårlig sosial bakgrunn kan slik atferd være en reaksjon mot at de eventuelt opplever lite oppmerksomhet fra foreldre hjemme. Når det gjelder sammenhengen mellom sosial bakgrunn og Aktiviteter, så er også denne negativ, men den er sterkere og signifikant på et høyere nivå. Dette kan fortelle at ungdommer som har en dårlig sosial bakgrunn skårer høyt på den typen spenningsøking som inneholder ønsket om å være med på ville aktiviteter sammen med gjengen. Dette innbefatter bruk av alkohol og andre rusmidler, ville fester og gambling.

Tabell 4 (se tidligere) viser at sosial bakgrunn ikke har noen korrelasjon med positiv risikoatferd, men det er en negativ signifikant korrelasjon med både negativ og total risikoatferd. Den negative korrelasjonen mellom sosial bakgrunn og negativ risikoatferd er sterk ($p < .001$). Dette indikerer at ungdom fra en dårlig sosial bakgrunn er mer involvert i kriminelle og sosialt uakseptable aktiviteter. Også andre studier (Breivik 1998) har funnet at ungdom fra ressurssterke hjem bruker deres spenningsbehov til å komme inn på positive arenaer og aktiviteter, mens dårlig sosial bakgrunn ofte fører til kriminalitet og stoffmisbruk.

Disse resultatene indikerer at det som foregår på hjemmefronten er av betydning for ungdomskriminalitet. Dette støttes av den negative korrelasjonen mellom utfordringer fra foreldre og underskalaen Aktiviteter. Det er antatt at en vanlig grunn for problematferd og stoffmisbruk er dårlige levekår i ungdomstiden, med redusert omsorg fra foreldre og en likegyldig og lite støttende oppdragelsesstil (Rogers 1985, Eccles m.fl. 1993, Evenshaug og Hallen 1993, Petersen m.fl. 1993, Cairns og Cairns 1994).

Konklusjon

Denne undersøkelsen har gitt et bilde på hvilke faktorer som påvirker ungdom i valg av risikoatferd, positiv eller negativ. Som nevnt ser det ut til at ungdom ofte er involvert i begge typene risikoatferd ved at det er en sammenheng mellom disse. Det er allikevel faktorer i personligheten og i de sosiale påvirkningene fra

omgivelsene som viser en sterkere sammenheng med enten positiv eller negativ risikoatferd.

Når det gjelder personlighetsfaktorer, så er det her som kjent sett på spenningssøking (sensation seeking). Ungdommer som er høyt spenningssøkende totalt er mye involvert både i negativ og positiv risikoatferd. Når spenningssøkingen deles opp i underskalaene ser vi imidlertid at ungdom som scorer høyt på Eventyr og risiko (fysiske former for risiko, fart og høyde) og Nye erfaringer (ønske om å delta i nye aktiviteter versus rutine, å være impulsiv og ikke ha kontroll) er mer involvert i positiv risikoatferd. På motsatt side ser vi at ungdom som scorer høyt på underskalaen Aktiviteter (behov for å gjøre ville ting, gjerne sammen med gjengen) er mer involvert i negativ risikoatferd.

Når det gjelder påvirkninger fra omgivelsene viser resultatene at ungdom som får mye utfordringer fra venner driver mye med positiv risikoatferd, mens ungdom som føler at de får lite utfordring gjennom skole og foreldre driver mye med negativ risikoatferd.

Samlet ser det ut til at en spenningssøkende personlighet er avgjørende for risikoatferd uansett type. For positiv risikoatferd er en fysisk og impulsiv spenningssøkende holdning i kombinasjon med mye utfordring fra venner viktig, mens det for negativ risikoatferd ser ut til å være avgjørende at ungdommen har en vill og uhemmet spenningssøkende holdning samt lite utfordringer fra foreldre og skole.

For å følge tankerekken i denne undersøkelsen videre kan det være interessant å tenke seg muligheten til å bruke flere utfordrende aktiviteter gjennom skolen, foreldrene og nærmiljøet i form av risikoidretter og andre aktiviteter som gir nye og spennende erfaringer, som et forebyggende tiltak mot problematferd og kriminalitet blant ungdom.

Litteratur

- Björck-Åkesson, E. 1990. *Measuring Sensation Seeking*. ACTA Universitatis Gothoburgensis. Sverige, Göteborg.
- Benjamin, J. Li, L., Patterson, C., Greenberg, B.D., Murphy, D.L. og Hamer, D.H. 1996. *Population and Familial Association Between the D4 Dopamine Receptor Gene and Measures of Novelty Seeking*. Nature Genetics, 12 January:81-84.

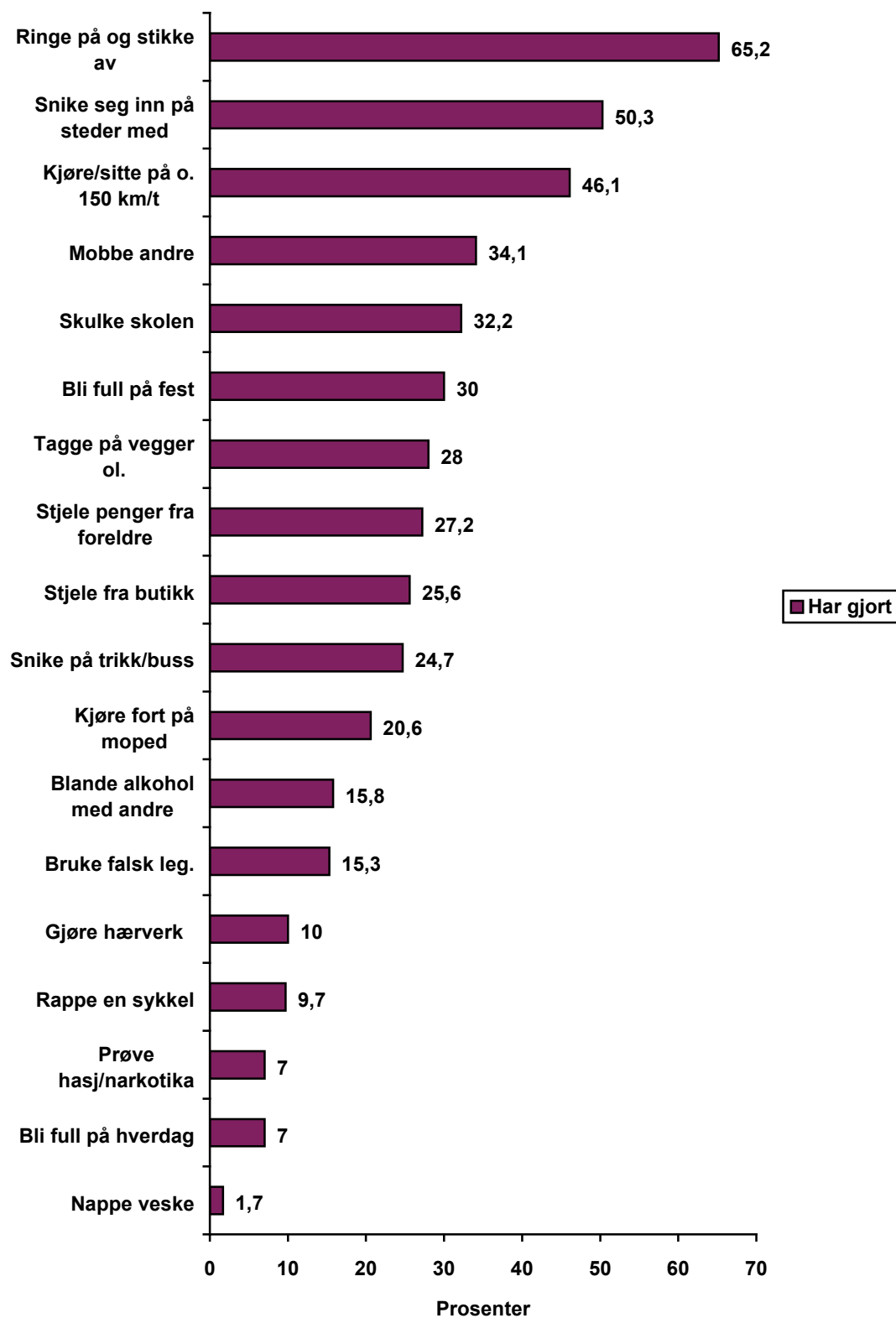
- Breivik, G. 1995. *Personality, Sensation Seeking and Arousal in High Risk Sports*. NIH, Oslo.
- Breivik, G. 1998. Sensation Seeking and Physical Activity Among Drug Abusers. Manuskript.
- Buka, S. og Earls, F.. 1993. Early determinants of delinquency and violence. *Health Affairs: the Quarterly Journal of the Health Sphere* 4: 46-64.
- Cairns, R.B. og Cairns, B.D. 1994. *Lifelines end Risks: Pathways of Youth in our Time*. Harvester Wheatsheaf. London.
- Chick, G.E., Loy, J.W. og Walsh, M. 1986. Need for stimulation and sport Involvement among adolescent males. I: Vander Velden, L. og Humphrey, J.H., red. *Psychology and Sociology of Sport: Current selected research*. 1:27-45. AMS Press, New York.
- Cloninger, R.C., Adolfsson, R. og Svrakic, N.M. 1996. Mapping genes for human personality. *Nature Genetics*, 12 January 3-4.
- Eccles, J. S. m.fl. 1993. Development during adolescence: The impact of stage - environment fit on young adolescents' experiences in schools and in families. *American Psychologist*. 48 (2): 90-101.
- Evenshaug, O. og Hallen, D.. 1993. *Barne- og ungdomspsykologi*:194-195, 261-303. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Freixanet, M. G. I. 1991. Personality profile of subjects engaged in high risk sports. *Personality and Individual Differences* 12:1087-1093.
- Haapasalo, J. 1990. The Eysenck Personality Questionnaire and Zuckerman's Sensation Seeking Scale (form V). in Finland: Age Differences. *Personality and Individual Differences*, 11(5):503-508.
- Iso-Ahola, S.E. og Crowley, E.D. 1991. Adolescent substance abuse and leisure boredom. *Journal of Leisure Research* 23(3):260-271.
- Newcombe, M.D. og McGee, L. 1991. Influence of sensation seeking on general deviance and specific problem behaviors from adolescence to young adulthood. *Journal of Personality and Social Psychology* 61(4):614-628.
- Nilsen, T.A. 1987. Tilpasset undervisning/virkemidler for elever med sterkt stimuleringsbehov. *Kroppsoving* 6:6-9.
- Pedersen, W., Clausen, S.-E. og Lavik, N.J. 1988. Sensation Seeking og ungdommers bruk av rusmidler. *Nordisk Psykologi* 40(5):358-370.
- Petersen, A.C. m.fl. 1993. Social changes among youth: The United States experiences. *Journal of Adolescent Health* 14(8):632-637.
- Robertson, B.J. 1994. Leisure in the lives of male adolescents who engage in delinquent activity for excitement. *Journal of Park and Recreation Administration* 12(4):29-46.
- Rogers, D. 1985. *Adolescents and Youth*. Prentice-Hall. Englewood Cliffs, New Jersey.
- Rowland, G.L., Franken, R.E. og Harrison, K. 1986. Sensation Seeking and participation in sporting activities. *Journal of Sport Psychology* 8:212-220.

- Thuen, F. og Bendixen, M. 1996. The relationship between antisocial behaviour and injury-related behaviour among young Norwegian adolescents. *Health and Educational Research Theory and Practice* 11(1):51-56.
- Zuckerman, M., Kolin, E.A., Price, L. og Zoob, I. 1964. Development of a Sensation-Seeking scale. *Journal of consulting psychology* 28(6):477-182.
- Zuckerman, M. 1971. Dimensions of Sensation Seeking. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 36(1):45-52.
- Zuckerman, M., Bone, R.N., Neary, R., Mangelsdorf, D., og Brustman, B. 1972. What is the Sensation Seeker? Personality trait and experience correlates of the Sensation Seeking scales. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 39(2):308-321.
- Zuckerman, M. 1979. *Sensation Seeking: Beyond the Optimal Level of Arousal*:122-136, 233-251, 314-353. Erlbaum. Hillsdale, New Jersey.
- Zuckerman, M. 1983. Sensation Seeking and sports. *Personality and Individual Differences* 4(3):285-292.
- Zuckerman, M.1994. *Behavioral Expressions and Biosocial Bases of Sensation Seeking*. University Press. Cambridge.

Vedlegg

Figur 1. Negativ risikoatferd, rangert.

Figur 2. Positiv risikoatferd, rangert.

